

Estd. 1962
"A++" Accredited by
NAAC(2021)
With CGPA 3.52

SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR - 416 004,
MAHARASHTRA

CENTRE FOR DISTANCE AND ONLINE EDUCATION

PHONE : 0231- 2609105, Extension No. 202, 204

www.unishivaji.ac.in, Email : cde_sim@unishivaji.ac.in

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर - ४१६ ००४, महाराष्ट्र

सेंटर फॉर डिस्टन्स अँड ऑनलाईन एज्युकेशन

दूरध्वनी क्रमांक : ०२३१ -२६०९१०५, विस्तारित क्रमांक: २०२, २०४

www.unishivaji.ac.in, ई-मेल : cde_sim@unishivaji.ac.in

Ref.No : SU/CDOE/

संदर्भ : शिवाजी वि./सीडीओई 1719

Date

दिनांक 02 NOV 2021

प्रति,

प्रा. (डॉ.) भारती पाटील, राज्यशास्त्र अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर	डॉ. अनिल डी. पाटील, आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज, सर्व्हे नं. १३२/१२, सरस्वती नगर, गडहिंग्लज, ता. गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर ४१६ ५०२
डॉ. अमिता कणेगावकर, डी. डी. शिंदे सरकार कॉलेज, द्वारा विद्यापीठ हायस्कूल, कोल्हापूर जि. कोल्हापूर ४१६ ०१२	डॉ. विजय जालिंदर देठे, श्री. शहाजी छत्रपती महाविद्यालय, दसरा चौक, कोल्हापूर जि. कोल्हापूर ४१६ ००२
श्रीमती नेहा वाडेकर, राज्यशास्त्र अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर	डॉ. अगंद नरसगोंडा पाटील, कर्मवीरभाऊराव पाटील कॉलेज, उरुण इस्लामपूर, ता. वाळवा, जि. सांगली ४१५ ४०९
श्री. सुनिल गायकवाड, आमदार शशिकांत शिंदे महाविद्यालय, मेढा, ता. जावळी, जि. सातारा	डॉ. नितीन रणदिवे, हंगामी सहाय्यक प्राध्यापक, सेंटर फॉर डिस्टन्स अँड ऑनलाईन एज्युकेशन, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
डॉ. सचिन भोसले, हंगामी सहाय्यक प्राध्यापक, सेंटर फॉर डिस्टन्स अँड ऑनलाईन एज्युकेशन, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर	✓ श्रीमती समिक्षा फराकटे, विवेकानंद कॉलेज, २०४ ई वॉर्ड, ताराबाई पार्क, कोल्हापूर जि. कोल्हापूर ४१६ ००३

विषय : बी. ए. भाग ३ राज्यशास्त्र विषयाच्या स्वयं अध्ययन साहित्याबाबत.

महोदय/महोदया,

सेंटर फॉर डिस्टन्स अँड ऑनलाईन एज्युकेशनकडून तयार करण्यात आलेल्या बी. ए. भाग ३ राज्यशास्त्र विषयामधील 'पेपर १० तुलनात्मक राजकारण, पेपर १५ तुलनात्मक शासन' या स्वयंअध्ययन साहित्याच्या लेखन व संपादन कामामध्ये आपण दिलेल्या सहकार्याबद्दल मी आपला आभारी आहे. यासंदर्भातील प्रमाणपत्र सोबत जोडले आहे. भविष्यात आपले सहकार्य असेच रहावे, ही विनंती.

आपला विश्वासू

संचालक

Estd : 1962

'A++' Accredited by NAAC (2021) with CGPA 3.52

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

सेंटर फॉर डिस्टन्स अँड ऑनलाईन एज्युकेशन

प्रमाणपत्र

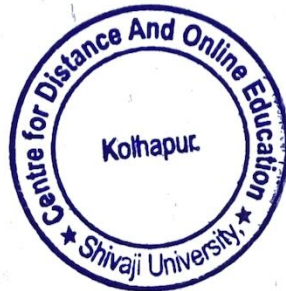
सेंटर फॉर डिस्टन्स अँड ऑनलाईन एज्युकेशनकडून तयार करण्यात आलेल्या राज्यशास्त्र विषयाच्या खालील स्वयं अध्ययन साहित्यामध्ये श्रीमती समिक्षा फराकटे, विवेकानंद कॉलेज, ताराबाई पार्क, कोल्हापूर यांनी घटक लेखन केले आहे.

अ.क्र	स्वयंअध्ययन साहित्याचे नाव	लेखन व संपादन कामाचा तपशील	आयएसबीएन नंबर
१	बी. ए. भाग ३ राज्यशास्त्र: पेपर १० तुलनात्मक राजकारण पेपर १५ तुलनात्मक शासन	सत्र ६ मधील घटक क्रमांक ४ चे लेखन	978-93-92887-20-8

संचालक

संदर्भ : शि.वि./सीडीओई/ 1720

दिनांक : 02 NOV 2022

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूरशिक्षण केंद्र

बी. ए. भाग-३ राज्यशास्त्र

सत्र ५ : पेपर-१० (DSE- E79)

तुलनात्मक राजकारण
(Comparative Politics)

सत्र ६ : पेपर-१५ (DSE- E204)

तुलनात्मक शासन
(Comparative Government)
(with special reference to UK & USA)

(शैक्षणिक वर्ष २०२१-२२ पासून)

© कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर (महाराष्ट्र)

प्रथमावृत्ती : २०२२

बी. ए. (राज्यशास्त्र) भाग-३ पेपर १० व १५ करिता

सर्व हक्क स्वाधीन. शिवाजी विद्यापीठाच्या परवानगीशिवाय कोणत्याही प्रकाराने नक्कल करता येणार नाही.

प्रती : ४००

प्रकाशक :

डॉ. व्ही. एन. शिंदे

प्रभारी कुलसचिव,

शिवाजी विद्यापीठ,

कोल्हापूर - ४१६ ००४.

मुद्रक :

श्री. बी. पी. पाटील

अधीक्षक,

शिवाजी विद्यापीठ मुद्रणालय,

कोल्हापूर - ४१६ ००४.

ISBN-

★ दूरशिक्षण केंद्र आणि शिवाजी विद्यापीठ याबद्दलची माहिती पुढील पत्त्यावर मिळू शकेल.

शिवाजी विद्यापीठ, विद्यानगर, कोल्हापूर-४१६ ००४ (भारत)

दूरशिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

सल्लागार समिती

प्रा. (डॉ.) डी. टी. शिर्के

कुलगुरू,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. (डॉ.) पी. एस. पाटील

प्र-कुलगुरू,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. (डॉ.) एम. एम. साळुंखे

माजी कुलगुरू,
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

प्रा. (डॉ.) के. एस. रंगाप्पा

माजी कुलगुरू,
म्हैसूर विद्यापीठ, म्हैसूर

प्रा. पी. प्रकाश

अतिरिक्त सचिव-II
विद्यापीठ अनुदान आयोग, नवी दिल्ली

प्रा. (डॉ.) सीमा येवले

गीत-गोविंद, फ्लॅट नं. २,
११३९ साईक्स एक्सटेंशन,
कोल्हापूर-४१६००९

प्रा. (डॉ.) आर. के. कामत

प्रभारी अधिष्ठाता, विज्ञान व तंत्रज्ञान विद्याशाखा,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. (डॉ.) एस. एस. महाजन

प्रभारी अधिष्ठाता, वाणिज्य व व्यवस्थापन विद्याशाखा,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्राचार्य (डॉ.) आर. जी. कुलकर्णी

प्रभारी अधिष्ठाता, मानवविज्ञान विद्याशाखा,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्राचार्या (डॉ.) श्रीमती एम. व्ही. गुळवणी

प्रभारी अधिष्ठाता, आंतर-विद्याशाखीय अभ्यास विद्याशाखा
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

डॉ. व्ही. एन. शिंदे

प्रभारी कुलसचिव,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

श्री. जी. आर. पळसे

प्रभारी संचालक, परीक्षा व मूल्यमापन मंडळ,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

श्री. ए. बी. चौगुले

प्रभारी वित्त व लेखा अधिकारी,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

प्रा. (डॉ.) डी. के. मोरे (सदस्य सचिव)

संचालक, दूरशिक्षण केंद्र,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूरशिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

अभ्यासमंडळ : राज्यशास्त्र

अध्यक्ष - प्रा. डॉ. श्रीमती भारती पाटील
राज्यशास्त्र अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

- प्रा. डॉ. रविंद्र भणगे
राज्यशास्त्र अधिविभागप्रमुख,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
- प्राचार्य डॉ. राजेंद्र कुरळपकर
के.आर.पी. कन्या महाविद्यालय, उरुण-इस्लामपूर,
जि. सांगली
- डॉ. एस. जी. कुंभार
राजा श्रीपतराव भगवंतराव कॉलेज, औंध,
जि. सातारा
- डॉ. आर. आर. कांबळे
कर्मवीर हिरे आर्ट्स, सायन्स, कॉमर्स अँड
एज्युकेशन कॉलेज, गारगोटी, जि. कोल्हापूर
- डॉ. अमिता संजिव कणेगांवकर
डी.डी. शिंदे सरकार कॉलेज, महालक्ष्मी मंदीर जवळ,
कोल्हापूर
- डॉ. शिवाजी सुबराव पाटील
छत्रपती शिवाजी कॉलेज, सातारा
- प्राचार्य डॉ. शिरीषकुमार धोंडिराम पवार
बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण, जि. सातारा
- प्रा. डॉ. श्रीमती उत्तरा सहस्त्रबुद्धे
राज्यशास्त्र अधिविभाग,
मुंबई विद्यापीठ, मुंबई
- प्रा. डॉ. मृदुल निळे
राज्यशास्त्र अधिविभाग,
मुंबई विद्यापीठ, मुंबई
- प्रा. डॉ. ए. एस. चौसाळकर
आर. के. नगर हौसिंग सोसायटी,
एमएसईबी ऑफीस समोर, कोल्हापूर
- श्री. वैभव नायकवडी
हुतात्मा किसन अहिर शुगर मिल, वाळवा,
जि. सांगली
- श्री. दशरथ विठोबा पारेकर
फ्लॅट नं. ५०८, एव्हरग्रीन होम्स, फेज-४,
टाँवर डी, प्रभू हॉस्पिटल रोड, नागाळा पार्क, कोल्हापूर

प्रस्तावना

शिवाजी विद्यापीठाने दूरशिक्षण केंद्राच्या माध्यमातून शिक्षणापासून व्यक्तीगत आणि भौतिक परिस्थितीने दूर गेलेल्या अनेकांना पुन्हा शिक्षण प्रवाहात येण्याची सुवर्णसंधी उपलब्ध करून दिली याचे संपूर्ण श्रेय विद्यापीठाला जाते. 'ज्ञानमेवामृतम्' शिवाजी विद्यापीठाच्या ब्रीद वाक्याप्रमाणे ज्ञानरूपी अमृत प्राप्त करण्याची संधी सर्वांसाठी उपलब्ध करून दिली. याच दूर शिक्षण केंद्राद्वारे नोंद झालेल्या बहिःस्थ विद्यार्थ्यांना स्वयंअध्ययन साहित्य उपलब्ध करून दिले आहे.

हे पुस्तक बी. ए. भाग तीन च्या राज्यशास्त्र विषयाच्या पेपर क्रमांक १० सत्र पाच साठी 'तुलनात्मक राजकारण' आणि पेपर क्रमांक १५ सत्र सहा साठी 'तुलनात्मक शासन' हे विद्यार्थ्यांच्या हाती देताना आम्हाला विशेष आनंद होत आहे.

सत्र ५ साठी पेपर क्रमांक १० 'तुलनात्मक राजकारण' यामध्ये तुलनात्मक राजकारण, संविधानवाद, संघराज्यवाद, राजकीय पक्ष आणि दबावगट तर सत्र ६ साठी पेपर क्रमांक १५ 'तुलनात्मक शासन' यामध्ये कायदेमंडळ, कार्यकारी मंडळ, न्यायमंडळ, राजकीय पक्ष आणि दबावगट यांचा विस्ताराने अभ्यास करणार आहोत.

या पुस्तक निर्मितीमध्ये शिवाजी विद्यापीठाचे कुलगुरू मा. डॉ. डी. टी. शिर्के यांची प्रेरणा व प्रोत्साहन आम्हाला मिळाले त्याबद्दल त्यांचे मनःपूर्वक आभार. राज्यशास्त्र अभ्यास मंडळाच्या अध्यक्ष प्रा. डॉ. भारती पाटील यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले. त्याचप्रमाणे राज्यशास्त्र विभागप्रमुख डॉ. प्रकाश पवार, राज्यशास्त्र विभाग शिवाजी विद्यापीठ मधील प्राध्यापक डॉ. रविंद्र भणगे, जेष्ठ अभ्यासक डॉ. अशोक चौसाळकर, शिवाजी विद्यापीठ राज्यशास्त्र अभ्यास मंडळाचे सर्व सन्माननीय सदस्य, प्राचार्य डॉ. वसंत पाटील व सर्व लेखक यांचे सहकार्य लाभल्याबद्दल त्या सर्वांचे आम्ही आभार मानतो.

वरील सर्वांइतकेच महत्त्वाचे म्हणजे दूरशिक्षण केंद्राचे संचालक प्रा. डॉ. डी. के. मोरे, दूरशिक्षण केंद्रातील सर्व सहकारी, विद्यापीठाचे सर्व पदाधिकारी यांचे सहकार्याबद्दल व तत्परतेबद्दल मनःपूर्वक आभार.

■ संपादक ■

डॉ. अनिल पाटील
आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज,
गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर

प्रा. डॉ. भारती पाटील
अध्यक्षा, राज्यशास्त्र अभ्यासमंडळ,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

दूरशिक्षण केंद्र,
शिवाजी विद्यापीठ,
कोल्हापूर

सत्र-५ : पेपर-१० : तुलनात्मक राजकारण

सत्र-६ : पेपर-१५ : तुलनात्मक शासन

अभ्यास घटकांचे लेखक

लेखन सहभाग	सत्र-५ घटक क्रमांक	सत्र-६ घटक क्रमांक
श्रीमती नेहा वाडेकर राज्यशास्त्र अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर	१	-
प्रा. डॉ. अंगद नरसगोंडा पाटील कर्मवीर भाऊराव पाटील कॉलेज, उरुण-इस्लामपूर, जि. सांगली	२	-
प्रा. सुनिल गायकवाड आमदार शशिकांत शिंदे कॉलेज, मेढा, ता. जावळी, जि. सातारा	३	-
डॉ. नितीन रणदिवे दूरशिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर	४	-
डॉ. सचिन भोसले दूरशिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर	४	-
प्रा. डॉ. विजय जालिंदर देठे श्री. शहाजी छत्रपती महाविद्यालय, दसरा चौक, कोल्हापूर	-	१
डॉ. अनिल डी. पाटील ऑंकार शिक्षण संस्थेचे आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज, गडहिंगलज, जि. कोल्हापूर	-	२
प्रा. अमिता कणेगावकर डी.डी. शिंदे सरकार कॉलेज, भवानी मंडप, कोल्हापूर	-	३
प्रा. समिक्षा आण्णासो फराकटे विवेकानंद कॉलेज, ताराबाई पार्क, कोल्हापूर	-	४

■ संपादक ■

डॉ. अनिल पाटील
आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स कॉलेज,
गडहिंगलज, जि. कोल्हापूर

प्रा. डॉ. भारती पाटील
अध्यक्षा, राज्यशास्त्र अभ्यासमंडळ,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

अनुक्रमणिका

घटक क्रमांक	घटकाचे शीर्षक	पान क्रमांक
सेमिस्टर-५ : पेपर-१० तुलनात्मक राजकारण		
१.	तुलनात्मक राजकारण	१
२.	संविधानवाद	३३
३.	संघराज्यवाद	६५
४.	राजकीय पक्ष आणि दबाव गट	७८
सेमिस्टर-६ : पेपर-१५ तुलनात्मक शासन		
१.	कायदेमंडळ	१०१
२.	कार्यकारी मंडळ	१३८
३.	न्यायमंडळ	१६०
४.	इंग्लंड व अमेरिकेतील राजकीय पक्ष आणि दबाव गट	१९१